

УДК 339.56

КЛИМЕНКО І.В.кандидат економічних наук, завідувач відділу зовнішньоекономічної політики
Національного інституту стратегічних досліджень**УС І.В.**старший консультант
сектору зовнішньоекономічних відносин
відділу зовнішньоекономічної політики
Національного інституту стратегічних досліджень

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ СОТ ДЛЯ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Анотація. В статті розглядається питання використання Україною створеного Світовою організацією торгівлі інструментарію по захисту інтересів національних товаровиробників. Розглянуто ситуацію з використання Україною права на перегляд зобов'язань членства в СОТ. Проаналізовано ризики, що виникнуть в разі відсутності з боку уряду України кроків по підвищенню ефективності представлення національних інтересів у СОТ. Надано рекомендації покращення використання механізмів СОТ для захисту вітчизняних товаровиробників.

Ключові слова: Світова організація торгівлі, національні товаровиробники, захист національних економічних інтересів, тарифне регулювання, перегляд умов членства в СОТ, захист інтелектуальних прав.

Клименко И.В., к.э.н., заведующая отделом внешнеэкономической политики Национального института стратегических исследований; **Ус И.В.**, старший консультант сектора внешнеэкономических отношений отдела внешнеэкономической политики Национального института стратегических исследований

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕХАНИЗМОВ ВТО ДЛЯ ЗАЩИТЫ ИНТЕРЕСОВ НАЦИОНАЛЬНЫХ ТОВАРОПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ

Аннотация. В статье рассматривается вопрос использования Украиной созданного Всемирной организацией торговли инструментария по защите интересов национальных товаропроизводителей. Рассмотрена ситуация по использованию Украиной права на пересмотр условий членства в ВТО. Проанализированы риски, которые возникнут в случае отсутствия со стороны правительства Украины шагов по повышению эффективности представления интересов в ВТО. Даны рекомендации улучшения использования механизмов ВТО для защиты отечественных товаропроизводителей.

Ключевые слова: Всемирная торговая организация, национальные товаропроизводители, защита национальных экономических интересов, тарифное регулирование, пересмотр условий членства в ВТО, защита прав на интеллектуальную собственность.

Klymenko I.V., Ph.D. in Economics, Chief of Foreign Economic Policy Department, National Institute for Strategic Studies; **Us I.V.**, Senior Consultant of Foreign Economic Relationship Sector, Foreign Economic Policy Department, National Institute for Strategic Studies

PARTICULAR ASPECTS OF THE WTO MECHANISMS APPLICATION TO PROTECT THE INTERESTS OF THE NATIONAL PRODUCERS

Annotation. The issue of applying by Ukraine tools developed by the World Trade Organization to protect the interests of national producers has been considered in this article. The situation on the use of Ukraine right to review the conditions of membership in the WTO has been reviewed. The risks that arise in the absence of the Government of Ukraine steps to improve the efficiency of representation of interests in the WTO have been analyzed. Recommendations to improve the use of WTO mechanisms to protect domestic producers have been made.

Keywords: World Trade Organization, the national producers of goods, protection of national economic interests, tariff regulation, the renegotiation of the WTO membership conditions, the protection of intellectual property rights.

Постановка проблеми. Приєднання України 16 травня 2008 року до Світової організації торгівлі (СОТ) фактично стало приєднанням до існуючої в цій організації системи прав та обов'язків, значна частина яких торкається питання захисту інтересів національних виробників. Зберігаючи право захищати своїх виробників, країна зобов'язується робити це відповідно до правил і процедур, встановлених СОТ. Водночас крім правової бази, створеної СОТ, існує ще й аспект практики представлення країною своїх інтересів в цій організації. Тому при запровадженні окремою країною захисних заходів, інші члени організації очікують від торговельного партнера не лише чіткого виконання відповідних регламентів, але й врахування більш широкого контексту

взаємодії країн-членів, особливо якщо це стосується ініціатив стосовно перегляду умов членства в організації. Необхідність дотримуватись встановлених правил і практики з одного боку і необхідність захищати інтереси країни з іншого обумовлює необхідність знаходження балансу між ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання механізмів СОТ вивчалось багатьма вченими, аналітиками та практиками. На думку Данилишина Б. Україна повинна вивчати досвід інших країн та вдаватися до захисту своїх інтересів через інститути створені СОТ [1]. Про необхідність уряду сфокусувати зусилля на кваліфікованому представництві українських експортерів і ґрунтовнішій роботі в органах СОТ шляхом активнішої участі в механізмі врегулювання спорів з питань, що є вагомими для українських виробників наголошує Ничай Н. [2]. Питання наукового обґрунтування заходів по захисту вітчизняного товаровиробника в системі СОТ, насамперед митних тарифів та розмірів тарифних квот, розглянуто в роботі Борисенко О. [3]. Водночас існує необхідність в аналізі використання Україною створених СОТ можливостей, та підготовці відповідних рекомендацій органам державної влади на базі цього аналізу.

Формулювання цілей статті. Цілями даної статі є надання рекомендацій органам державної влади стосовно покращення використання механізмів СОТ для захисту вітчизняних товаровиробників

Виклад основного матеріалу дослідження. Правова база СОТ передбачає низку інструментів для захисту інтересів національних товаровиробників як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Так, серед захисних заходів на внутрішньому ринку основними є наступні:

- тарифне регулювання;
- технічні регламенти та нормативи;
- санітарні та фітосанітарні заходи;
- внутрішні податки;
- захист прав інтелектуальної власності;
- використання інструментів торговельного захисту (антидемпінгові, компенсаційні, спеціальні та загальні захисні заходи) тощо.

Захист на зовнішніх ринках здійснюється шляхом використання системи вирішення суперечок, яка діє в СОТ:

- подання скарг;
- ініціація розслідування стосовно захисних заходів проти національних виробників, здійснених іншими країнами-учасниками СОТ;
- ініціація двосторонніх та багатосторонніх консультацій,
- участь уряду країни в переговорних процесах в рамках СОТ з метою розробки нових регламентів та правил СОТ.

Проаналізуємо деякі з них, що є найбільш актуальними для нашої країни в контексті підвищення ефективності участі України в Світовій організації торгівлі. Так, найпоширенішим механізмом захисту національних товаровиробників на внутрішньому ринку є перегляд (у бік підвищення) захисних мит на імпортовану продукцію. Зокрема, правилами СОТ не заборонено змінювати зобов'язання, погоджені країною при приєднанні до СОТ, особливо, якщо країна зарезервувала за собою таке право (що було зроблено Україною при вступі у СОТ). Відповідно до статті XXVIII ГАТТ перегляд зобов'язань може проводитися не раніше, ніж через 3 роки після приєднання до СОТ, при виконанні певних умов. Основний принцип зміни тарифних поступок полягає в тому, що в разі початку переговорів з приводу зміни зв'язаних розмірів тарифних ставок, які зафіксовані у розкладах тарифних зобов'язань, зацікавлені сторони мають прагнути зробити компенсаційну поступку відносно інших товарів з метою збереження загального рівня взаємних та взаємовигідних поступок. Країна-член СОТ, яка має намір змінити або відкликати поступку, повинна провести переговори зі сторонами, які мають першочергові переговорні права та є значно зацікавленими у поступках.

Відповідно до умов приєднання України до СОТ, граничний рівень митного захисту було зафіксовано на значно нижчому рівні, ніж у більшості її торговельних партнерів. Тому логічно, що після набуття певного досвіду участі у СОТ та проявлення певних негативних впливів чинного тарифного регулювання, Україна задекларувала намір скористатися правом щодо зміни тарифних позицій. Проте, як можна судити з реакції торговельних партнерів, позиції України ще до початку переговорів про перегляд мит виявилися слабкими через низку помилок.

Керуючись п. 5 ст. XXVIII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року, 27 жовтня 2011 року Україна зарезервувала право на перегляд поступок, зафіксованих у Розкладі поступок та зобов'язань України, в рамках угод СОТ у наступному трирічному періоді, який почався 1 січня 2012 року (документ СОТ G/MA/262 від 09.11.2011). Відповідно до цього рішення та після вивчення потреб у запровадженні додаткових захисних заходів, Україна висловила намір вступити в переговори і консультації з відповідними членами СОТ щодо модифікації зобов'язань, які стосуються тарифів, надавши відповідний перелік тарифних ліній.

Наказом Мінекономрозвитку від 16.11.2011 р. №226 було утворено міжвідомчу робочу групу з вивчення питання внесення змін до ставок ввізного мита у рамках угод Світової організації торгівлі, до складу якої увійшли представники центральних органів виконавчої влади, Федерації роботодавців України, окремих галузевих асоціацій вітчизняних товаровиробників та наукових установ. Водночас засідання цієї робочої групи не мали публічного характеру, що суперечило установленій в СОТ практиці. Крім того, порядок денний цих засідань не містив у собі всіх питань, які згодом увійшли до нотифікації, якою було повідомлено членів СОТ

про наміри України здійснити модифікацію окремих зв'язаних ставок тарифів. 12 вересня 2012 року цей документ було розповсюджено Секретаріатом СОТ.

Нотифікація включає 371 тарифну лінію, що становить 3 % від загальної кількості товарних позицій у Митному тарифі України (на рівні 10 знаків УКТ ЗЕД), охоплюючи окремі види товарів: м'ясо та субпродукти з яловичини, свинини та свійської птиці; квіти; овочі та фрукти; ковбаси; побутову техніку; сільськогосподарські машини; автомобілі; меблі тощо. Загалом з 371 тарифної лінії 224 – це сільськогосподарські товари (61 % загальної кількості тарифних ліній, зазначених у документі СОТ), 147 – промислові товари (39 %). Водночас, судячи з інформації з відкритих джерел [4], Україна не подала пропозиції щодо бажаного рівня тарифних ставок.

Зазначимо, що з юридичної точки зору Стаття XXVIII ГАТТ-1994 не обмежує кількість тарифних ліній, які можуть бути модифіковані. Водночас кількість тарифних позицій, запропонованих Україною, відповідно до оцінок уповноважених представників країн-торговельних партнерів України, є безпрецедентною. В минулому інші країни-учасники СОТ використовували цю статтю для внесення невеликих технічних змін у тарифний план, а не для широкого перегляду тарифних позицій [5]. Така практика зумовлена необхідністю проведення ретельних обрахунків потенційних втрат зацікавлених країн-партнерів щодо експорту до країни, що ініціює перегляд тарифних ставок. Вже після проведення аналізу можливих втрат від запровадження захисних заходів зацікавлені сторони проводять консультації про компенсаційні заходи, інші поступки з метою досягти консенсусного рішення. Проте, якщо Україна представляє запит щодо перегляду рівня захисних тарифів стосовно вказаних тарифних ліній, але не декларує їхній розмір, застосування традиційних юридичних процедур до української пропозиції є проблематичним, оскільки переговори, як правило, мають на меті досягти консенсусу, що має, перш за все, фінансовий вимір.

Міжнародна реакція на пропозицію України була доволі жорсткою. Цей крок викликав незадоволення у провідних торговельних партнерів та у самій СОТ: Україну звинуватили у підриві світової торговельної системи [6]. 26 листопада 2012 року Австралія представила спільну заяву 23 делегацій в СОТ [7] (Австралії, Бразилії, Канади, Чилі, Колумбії, Хорватії, Європейського Союзу, Гватемали, Ісландії, Японії, Південної Кореї, Ліхтенштейну, Малайзії, Мексики, Нової Зеландії, Норвегії, Оману, Парагваю, Сінгапуру, Швейцарії, Туреччини, США і Гонконгу), в якій містився заклик до України, в інтересах багатосторонньої торговельної системи та світової економіки, відкликати своє повідомлення стосовно перегляду тарифів на велику кількість продуктів (документ СОТ G/C/W/678). В цій заяві зазначено, що повідомлення України виходить за рамки передбаченого статтею XXVIII Генеральної угоди про тарифи і торгівлю 1994 обсягу переговорів по перегляду тарифів. Також було зазначено, що не ясно, якою мірою Україна зможе компенсувати іншим членам втрати, через запропоновані тарифи, що передбачено цим положенням. Крім того, ці члени СОТ висловили занепокоєння через відсутність прозорості в цьому питанні з боку України. Цю заяву підтримали Єгипет, Уругвай, Сальвадор, Ізраїль, Китай, Домініканська Республіка, Перу і Пакистан [8].

У березні 2013 року Посольство США в Україні заявило, що більш ніж 100 країн-членів СОТ висловили занепокоєння діями України [9]. Також у березні 2013 року Представництво ЄС зазначило, що стаття XXVIII Генеральної угоди про тарифи і торгівлю не передбачає перегляд такої великої кількості або абсолютно всіх умов приєднання країни до СОТ, і не існує прецеденту для такого серйозного перегляду. Також у ЄС відзначають, що труднощі у врегулюванні даного питання викликані відмовою України надати повну інформацію про свої вимоги. Зокрема тим, що Україна надала інформацію про 371 тарифну позицію, яку вона хотіла б змінити, але через п'ять місяців після оголошення вимоги не надала інформацію про те, які будуть запропоновані нові тарифи та компенсаційні заходи країнам-членам СОТ.

11 липня 2013 року США закликали Україну прислухатися до думки багатьох членів СОТ і відмовитися від перегляду своїх зв'язаних тарифів. Стурбованість з приводу негативного впливу бажання України переглянути тарифні зобов'язання на передбачуваність багатосторонньої торговельної системи висловили Сінгапур (від імені АСЕАН), ЄС, Туреччини, Канада, Японія, Мексика, Гватемала, Сальвадор, Колумбія, Чилі, Ізраїль, Південна Корея, Нова Зеландія, Ісландія, Австралія, Норвегія, Китай та Гонконг.

Проте попри критику української позиції, більшість країн скористалися своїм правом надіслати запити до України. Відповідно до встановленої процедури протягом 90 днів з дня поширення нотифікації до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України надійшли запити від 31 країни – члена СОТ, а саме: Аргентини, Австралії, Бразилії, Гватемали, Гондурасу, Домініканської Республіки, Еквадору, Європейського Союзу, Єгипту, Індії, Ісландії, Канади, Китаю, Колумбії, Південної Кореї, Малайзії, Мексики, Нової Зеландії, Норвегії, Оману, Пакистану, Парагваю, Перу, Сальвадору, Сполучених Штатів Америки, Туреччини, Уругваю, Хорватії, Шрі-Ланки, Швейцарії та Японії.

Ці запити опрацьовуються Міністерством економічного розвитку і торгівлі України на наявність відповідних прав та спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України, Міністерством фінансів, Державною митною службою України розробляється спільна позиція стосовно модифікації ставок ввізного мита по товарам та компенсаційних поступок. Після цього передбачається проведення переговорів у двосторонньому форматі з урахуванням специфічних інтересів країн, тобто переговори з тими країнами, які мають відповідні визначені ст. XXVIII ГАТТ 1994 права, та консультації з тими країнами, які мають право на консультації. Станом на лютий 2014 р. перспективи досягнення консенсусу відносно модифікації тарифних ставок ввізного мита по товарам та компенсаційних поступок є незрозумілими.

Запровадження надзвичайних заходів щодо захисту внутрішнього ринку – ще один відносно простий та поширений засіб захисту, до якого часто вдаються країни. Особливо широкого розповсюдження надзвичайні заходи щодо захисту внутрішнього ринку набули у період розгортання світової економічної кризи. Так, протягом жовтня 2008 – жовтня 2009 рр. урядами країн – членів СОТ було розпочато 223 антидемпінгових розслідування, 30 розслідувань щодо компенсаційних заходів і 35 розслідувань щодо захисних заходів. Індія протягом цього періоду розпочала 63 антидемпінгових розслідування, Китай – 26, США – 21. Хоча з 2010 р. у період відновлення після кризи активність у сфері застосування надзвичайних заходів країнами СОТ знизилася, існує реальна можливість її поновлення у разі розгортання другої хвилі світової кризи.

Антидемпінгові мита – найпоширеніший в СОТ механізм надзвичайного захисту. Протягом 1995–2012 рр. було розпочато 4230 антидемпінгових розслідувань [10]. Проте не завжди такі розслідування завершуються запровадженням антидемпінгового мита. Із розпочатих протягом зазначеного періоду антидемпінгових розслідувань лише 2719 (64 %) завершилися введенням відповідних заходів. Наслідки антидемпінгових заходів можна порівняти з наслідками запровадження тарифу на імпорту, тобто вони підвищують цінову конкурентоспроможність вітчизняних виробників на внутрішньому ринку, сприяють збільшенню платежів до бюджету (хоча і не завжди), але підвищують вартість імпорту для вітчизняних споживачів. Проте наслідки від антидемпінгових заходів мають свої особливості. Антидемпінгові мита не застосовуються до всіх джерел імпорту, що підвищує можливість зростання імпорту з інших країн поряд із зменшенням імпорту з країн, до яких застосовуються такі заходи. Тобто застосування антидемпінгових мит може не привести до суттєвого зменшення присутності імпорту на ринку.

Доволі часто країни вдаються до компенсаційних захисних заходів. Теоретично розмір компенсаційного мита повинен точно відповідати тим негативним ефектам, які створює субсидування в країні експорту відповідного товару. На практиці цього не завжди легко домогтися. Як наслідок, компенсаційні заходи повністю не забезпечують вітчизняного виробника від конкуренції з імпортною продукцією. Ввезення товарів вважається об'єктом компенсаційних заходів, якщо цей імпортований товар має пільги від нелегітимної субсидії (субсидія вважається специфічною, тобто нелегітимною, коли доступ до неї відповідним державним органом або законодавством, на підставі якого він діє, надається тільки для певних підприємств). Оскільки системи субсидування сільського господарства в ЄС, США та інших розвинених країнах не підпадають під визначення специфічних, або нелегітимних, країни-члени СОТ можуть застосувати компенсаційні заходи проти їхніх субсидованих сільськогосподарських товарів лише в обмеженій кількості випадків.

Згідно із даними Комітету із субсидій і компенсаційних заходів застосування останніх поширене значно менше, ніж антидемпінгових заходів. Усього за період з 1995 по 2012 рр. членами СОТ було ініційовано 302 компенсаційних розслідування і застосовано 177 заходів. Усього за період з 29.03.1995 – 31.03.2013 рр. членами СОТ було ініційовано 255 розслідувань і застосовано 123 захисних заходи.

Використання захисних заходів має на меті створення на внутрішньому ринку справедливих умов конкуренції для груп товарів незалежно від країни імпорту. Водночас нерідко ініціатива щодо запровадження захисних заходів є наслідком політичного лобіювання, тому ставлення до подібних ініціатив з боку торговельних партнерів є неоднозначним. Для уникнення негативної реакції з боку міжнародного співтовариства країни-ініціатору запровадження захисних заходів, як мінімум, потрібно надати необхідну доказову базу, що переконувала би торговельних партнерів у відсутності факту недобросовісної конкуренції.

Україні як члену СОТ, що нещодавно приєднався до цієї організації, необхідно скористатися досвідом розвинутих країн і на цій основі будувати відповідне інституційне середовище та набувати власний досвід застосування надзвичайних заходів захисту. У поєднанні із активною політикою стимулювання вітчизняних виробників заходи захисту створюють умови для ефективного імпортозаміщення на відповідних товарних ринках та для покращення торговельного балансу країни.

Захист внутрішнього ринку передбачений низкою угод СОТ, які, з одного боку, містять обмеження щодо їх використання, з іншого – надають країнам, при правильному розумінні цих угод, достатній інструментарій для реалізації закладених в них можливостей. Водночас обґрунтування фактів демпінгу, нелегітимного субсидування тощо передбачає необхідність залучення до матеріалів розслідувань авторитетних експертних висновків (у т.ч. щодо цін на внутрішньому ринку країни – експортера, виходячи з яких, власне, і доводиться факт демпінгу), а також митної статистики іноземних країн в розрізі окремих кодів. У той же час отримання цієї інформації для більшості країн є платним, тому українські компанії, які потерпають від демпінгового, субсидованого та зростаючого імпорту, часто скаржаться на брак відповідних коштів.

Правова база СОТ чітко регламентує ініціювання розслідування. Відповідно до пункту 5.1 статті 5 Угоди про застосування статті VI ГАТТ 1994 року (Антидемпінгової Угоди) зазначено, що розслідування може бути розпочато лише за умови письмового подання від галузі вітчизняної промисловості безпосередньо або представниками від їх імені. В пункті 5.5 статті 5 зазначено, що уряд повинен уникати ініціативи щодо початку антидемпінгового розслідування. Водночас, пунктом 5.6 статті 5 зазначеної Угоди уряду надається право, за особливих обставин, приймати рішення про початок розслідування без отримання письмового подання від галузі вітчизняної промисловості безпосередньо або представниками від їх імені для ініціювання такого розслідування. Таке розслідування повинні здійснювати лише за наявності достатніх доказів, передбачених пунктом 5.2 цієї статті.

Чинне українське законодавство не дозволяє уряду країни ініціювати антидемпінгові розслідування, надаючи це право національному товаровиробнику, його представникам та професійним спілкам працівників

підприємств національного товаровиробника (стаття 12 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»). Оскільки зовнішньоторговельна інформація в повному обсязі часто є недоступною для вітчизняних товаровиробників, або вимагає спеціально підготовлених кадрів, яких бракує вітчизняним товаровиробникам, імовірність відсутності скарги, а отже і початку антидемпінгового розслідування, доволі значна.

Разом з тим, слід зазначити, що порушення будь-якого розслідування або перегляду чинних зобов'язань – це процедура, яка здійснюється відповідно до вимог зазначених Законів та Угод СОТ, зокрема, відповідно до переліку інформації, яку повинна містити скарга (заява) про порушення розслідування. Виходячи з інформації, що міститься в скарзі (заяві), наявні докази визнаються достатніми та такими, що дають підставу для порушення розслідування. Недотримання цих вимог може призвести до нелегітимності усього процесу проведення розслідування та його результатів, що, у свою чергу, може стати причиною позовів до України з боку інших країн, у тому числі і до відповідних органів СОТ. Крім цього існує ймовірність відповідних дій з боку інших країн-членів СОТ у інших галузях. Таким чином створення сприятливих умов для однієї галузі, шляхом використання інструментів захисту, може призвести до погіршення ситуації в інших галузях. Ризики такої ситуації виникли через запровадження Україною з 14 квітня 2013 року спеціальних мит на імпорт нових легкових автомобілів, що призвело як до негативної реакції серед інших країн-учасниць СОТ, так і до дій у відповідь.

11 липня 2013 року на засіданні Ради СОТ з торгівлі товарами представник Японії висловив серйозну стурбованість з приводу запровадження в Україні спеціальних захисних мит на автомобілі, від якої, за його словами, серйозно постраждали японські експортери. Він поставив під сумнів основи для заходів, додавши, що Україна не надала достатніх можливостей для попередніх консультацій відповідно до вимог правової бази СОТ. Позицію Японії підтримали представники Австралії, Південної Кореї, Європейського Союзу, Росії та Туреччини.

Крім публічного осуду та іміджевих втрат, підвищення мит на автомобілі призвело і до дій у відповідь. Так 12 липня 2013 року набрало чинності рішення, ухвалене урядом Туреччини 25 червня 2013, запровадити додаткове мито у розмірі 23 % на імпорт з України волоських горіхів. В кінцевому підсумку мито на цей вид продукції склало 66,2%. Враховуючи, що мито на імпорт волоських горіхів з інших країн, з якими Україна конкурує на цьому ринку, залишилось на попередньому рівні, а мито на волоські горіхи з Боснії і Герцеговини встановлено на нульовому рівні, Україна ризикує втратити ринок, сумарний розмір якого становить майже 150 млн дол. на рік. За підсумками 2012 року Україна стала другим за вартісним обсягом імпортером волоських горіхів на ринку Туреччини (поставки волоських горіхів склали майже 27 млн дол. США).

У своїй нотифікації, надісланій Секретаріату СОТ, Туреччина заявила, що запровадила додаткове мито на українські волоські горіхи з 12 липня 2013 року в відповідності до статті 8.2 Угоди про гарантії у СОТ в якості відповіді на обмеження, що були запроваджені Україною на імпорт автомобілів. Стаття дозволяє вдатися до компенсаційних мит, якщо вимоги СОТ щодо проведення консультацій із зацікавленими сторонами щодо додаткових захисних заходів були порушені. За даними Bloomberg BNA, це перший випадок застосування цієї статті в історії СОТ.

Крім Туреччини, Російська Федерація оголосила про введення своїх заходів у відповідь на підняття Україною мит на автомобілі шляхом стягнення мита на українські цукерки, термополіроване скло і вугілля.

Водночас, крім безпосередньої реакції на дії України з боку країн-торговельних партнерів, імовірним видається зростання кількості випадків недружного ставлення до України стосовно інших потенційно конфліктних питань. Так, США в якості тиску на Україну у відповідь на вимоги щодо перегляду 371 тарифної позиції може використовувати хиткі позиції України в сфері захисту авторських прав. В своєму звіті «Спеціальний 301» [11] Офіс торгового представника США визначив Україну найбільшим порушником інтелектуальних прав в світі, що автоматично означає загрозу торговельних санкцій. 30 травня ця структура офіційно сповістила уряд України стосовно ініціювання розслідування порушень прав інтелектуальної власності. Розслідування включатиме, зокрема, двосторонні консультації та взаємний обмін інформацією і триватиме від 6 до 9 місяців. За результатами розслідування буде ухвалено рішення про застосування проти України санкцій. Значний ризик високих втрат від результатів цього розслідування може мати ринок ІТ послуг з України, який останнім часом демонструє помітне зростання. Так, за підсумками першого кварталу 2013 року експорт таких послуг зріс майже на 34 % і склав понад 300 млн дол. США.

Також і Японія не виключає, що може застосувати санкції проти імпорту з України, які насамперед можуть торкнутися імпорту кукурудзи. Зазначимо, що Японія є найбільшим світовим імпортером кукурудзи (імпорт в 2012 році становив понад 5 млрд дол. США). Вхідження України на цей ринок стало одним з головних досягнень політики диверсифікації експорту в 2012 році (якщо в 2011 році експорт кукурудзи з України до Японії становив 30 млн дол. США, то за підсумками 2012 року він зріс до 220 млн дол. США). Втрата цього ринку може мати суттєві негативні наслідки як безпосередньо для експортерів кукурудзи, так і для розширення географії експорту з України, адже ринок Японії може бути перспективним ринком збуту інших зернових з України. Також під дію санкції можуть потрапити експортери руди та інших сировинних матеріалів.

Збіг у часі набуття чинності рішення про введення захисного мита на автомобілі та подачі широкоформатної заявки про перегляд тарифних зобов'язань в рамках СОТ також мало негативний вплив на реакцію світової спільноти та провідних ділових видань та експертів. Частково така ситуація виникла в наслідок відсутності координації у відносинах із СОТ. В цьому контексті особливої ваги набуває ефективність діяльності Державної

комісії з питань співробітництва з СОТ, яка було створена відповідно до Указу Президента України 15 квітня 2013 року.

Водночас зазначимо, що, враховуючи загрози ініціювання нових санкцій з боку інших країн у відповідь на протекціоністську торговельну політику України, особливо важливим буде питання адекватності запровадження Україною захисних заходів в цілому в рамках перегляду тарифів та зокрема стосовно імпорту автомобілів. Зазначимо, що низький рівень диверсифікованості експорту товарів робить Україну доволі вразливою щодо імовірного застосування санкцій. У результаті, вигоди від захисту окремих товарних позицій можуть виявитися несуттєвими (навіть мізерними) порівняно з втратами для економіки загалом. Для України як для країни зі значною залежністю від експорту, більш перспективною виглядає політика не обмеження імпорту, яка призводить до дій у відповідь проти вітчизняного експорту, а просування товарів та послуг на інші ринки та захист їхніх інтересів на цих ринках, у тому числі шляхом тиску на інші країни-учасниці СОТ щодо скасування неправомірних обмежень проти товарів та послуг, вироблених в Україні.

Захист вітчизняних товаровиробників може здійснюватися і на основі активної участі в інститутах, створених СОТ. Так створений в рамках СОТ Комітет з технічних бар'єрів в торгівлі (ТБТ) надає членам можливість отримати консультації з будь-яких питань, що стосуються функціонування Угоди ТБТ або реалізації її цілей. Приблизно третина зустрічей Комітету з ТБТ присвячена обговоренню конкретних проблем у торгівлі, які постають перед членами СОТ, зокрема, щодо технічних регламентів, стандартів та процедур оцінки відповідності, якими користуються країни-учасниці СОТ. Найчастіше піднімаються проблеми стосовно надання докладнішої інформації та роз'яснень про заходи, що розглядаються у рамках Комітету з ТБТ, та встановлення зайвих бар'єрів у торгівлі.

Найбільше захисних заходів, які обговорювались в рамках Комітету з ТБТ, запроваджуються країнами-членами СОТ з метою забезпечення здоров'я, безпеки життя, захисту споживачів та їх інформування, безпеки харчування, добросовісної торгівлі, спрощення торгівлі, захисту навколишнього середовища. Найактивнішу участь у засіданнях Комітету з питань ТБТ беруть такі розвинені країни як ЄС, США, Японія, Корея, які за допомогою ефективного використання інструментів та механізмів, закладених в Угоді ТБТ, з одного боку, захищають свої ринки і громадян від небезпечної продукції, а з іншого - не дозволяють іншим країнам запроваджувати необґрунтовані технічні бар'єри для доступу своєї продукції на ринки цих країн.

Крім технічних бар'єрів для обмеження імпорту країни-учасниці СОТ використовують санітарні та фітосанітарні стандарти. Відповідно до Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів країни СОТ мають право застосовувати такі заходи для захисту життя чи здоров'я людини, тварин чи рослин, виходячи з науково обґрунтованих причин, та не створюючи невинуватої дискримінації чи прихованого обмеження торгівлі. Проте на практиці країни нерідко зловживають використанням ТБТ. Прикладом таких дій можемо вважати запровадження Російською Федерацією санкцій проти українського виробника кондитерських виробів компанії Рошен. Проте для подібних випадків правилами СОТ також передбачені певні інструменти оскарження запроваджених обмежень, до яких може вдатися Україна.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

1. Виходячи з аналізу міжнародного досвіду, маємо констатувати, що чинна практика представлення національних інтересів українських виробників у СОТ не відповідає потребам зовнішньоекономічного вектору розвитку національної економіки. Зокрема, в процесі реалізації права на перегляд тарифних ставок відповідно до пункту 5 ст. XXVIII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі України виявила неготовність в повній мірі використати можливості законодавства СОТ. Так, заявивши про намір переглянути 371 тарифну лінію, Україна не запропонувала конкретних пропозицій щодо того, як саме слід змінити ці тарифні лінії та які компенсації будуть надані країнам-членам СОТ.

2. Подавши у СОТ не підготовлену належним чином пропозицію, Україна не тільки не змогла ефективно представити національні інтереси у СОТ, але й зазнала серйозних іміджевих втрат, що потенційно знижує інвестиційну привабливість українських проєктів. Відсутність повного пакету пропозицій негативно вплинула на ставлення до України як до партнера. Крім цього, це призвело до затягування процесу змін тарифних ліній на невизначений, проте доволі значний період.

3. У подальшому, якщо Україна суттєво не підвищить ефективність представлення національних інтересів у СОТ, можемо очікувати низку негативних наслідків, таких як:

- застосування санкцій обмежувального характеру (тарифного та нетарифного характеру) по відношенню до української продукції;
- посилення тиску з метою застосування Україною компенсаторних механізмів, наприклад, зниження рівня мит на інші товари, які б становили інтерес для певних країн-членів СОТ;
- відсутність у країн-партнерів намірів йти на поступки у переговорах;
- ескалація торговельних спорів з Україною, ініціація розгляду спорів у міжнародних судах;
- наростання обсягів торговельних претензій до України - за кількістю країн-учасниць суперечок та величиною фінансових претензій;
- позиціонування України на міжнародній арені як країни, яка порушує взяті на себе зобов'язання;
- ускладнення стосунків з країнами-торговельними партнерами в інших сферах: зовнішньополітичній, фінансовій, тощо.

4. З метою мінімізації можливих негативних наслідків у майбутньому та з метою прискорення процесу досягнення консенсусного рішення з країнами – торговельними партнерами доцільно ухвалити рішення про

оптимізацію заявки про перегляд тарифних зобов'язань України, залишивши в ній лише ті позиції, за якими Україна зможе подати до Секретаріату СОТ необхідну доказову базу необхідності зміни тарифної лінії. Крім того, ця доказова база повинна обґрунтовувати запропоноване нове значення. Також пропозиція тарифного корегування має базуватися на прогнозі щодо можливості та прийнятності для України запровадження компенсаційних заходів в інтересах зацікавлених країн.

5. Для ефективного застосування такого інструменту СОТ як «надзвичайні заходи» необхідним є створення відповідного інституційного середовища. Накопичений членами СОТ досвід використання таких механізмів захисту дозволяє мінімізувати ризики запровадження у відповідь непрогнозованого обсягу санкцій з боку торговельних партнерів.

У цьому контексті видається доцільним розроблення та імплементація у законодавстві відповідних положень щодо особливих обставин, за яких Міністерство економічного розвитку і торгівлі мало би право виступати ініціатором антидемпінгового розслідування, не чекаючи надходження скарг від вітчизняних виробників. В результаті мало би місце суттєве спрощення започаткування процедури розслідування, що підвищило б оперативність дій органів виконавчої влади та покращило б захист вітчизняних виробників від демпінгового імпорту. Виходячи з цього, вважаємо за доцільне в Законі України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» чітко відобразити особливі умови, за яких уряд отримав би право бути ініціатором антидемпінгового розслідування з одночасним наданням йому (лише за наявності ініціативи уряду по антидемпінговому розслідуванню) права збору відомостей для початку такого розслідування.

6. Україні як новому члену СОТ необхідно долучитись до активної участі у засіданнях Комітету з технічних бар'єрів в торгівлі на постійній основі. Враховуючи, що технічні бар'єри є одним із основних заходів захисту, що практикується розвиненими країнами, метою такої участі може бути:

- вивчення досвіду розвинених країн щодо використання технічних бар'єрів;
- розширення інструментарію подолання технічних бар'єрів у процесі розширення ринків збуту для українських товарів;
- підвищення ефективності захисту національних виробників на ринках країн, що широко використовують технічні бар'єри у торгівлі;
- уникнення помилок та попередження можливих торговельних санкцій у разі неправомірного використання технічних бар'єрів для захисту внутрішнього ринку.

7. У контексті удосконалення практики застосування технічних бар'єрів для захисту внутрішнього ринку необхідно на постійній основі забезпечити підготовку і передачу Комітету з питань ТБТ СОТ нотифікацій щодо прийняття Україною науково обґрунтованих відповідних заходів у сфері стандартизації та оцінки відповідності, які можуть впливати на торгівлю.

8. Відповідно до досвіду багатьох країн-членів СОТ може бути доцільним опрацювати питання відкриття спеціалізованого представництва України при Секретаріаті СОТ для оперативної роботи з питань захисту національних інтересів щодо доступу української продукції на ринки країн-членів СОТ, укомплектувавши його висококваліфікованими фахівцями за спеціалізацією угод Світової організації торгівлі.

9. Загалом для покращення використання механізмів СОТ для захисту вітчизняних товаровиробників необхідно наступне:

забезпечення прозорості в прийнятті державних рішень, які впливають на зовнішньоторговельну діяльність України;

сприяння диверсифікованості експорту товарів та послуг як в частині їхньої номенклатури, так і в частині географії, з метою мінімізації ризиків, які виникатимуть внаслідок дій у відповідь на захисні заходи, здійснені Україною;

- забезпечення злагодженості механізму формування загальнодержавної позиції щодо режиму доступу товарів і послуг до внутрішнього та зовнішніх ринків;
- дотримання під час застосування захисних заходів, встановлених СОТ правил та принципів прийняття відповідних рішень з метою уникнення позовів з боку інших країн – членів СОТ, або застосування ними дискримінаційних заходів у відповідь;
- забезпечення економічного обґрунтування для пропозицій щодо захисту вітчизняних галузей. Розроблення прогнозів наслідків можливих контрзаходів, спрямованих проти інших галузей економіки, повинне бути невід'ємною частиною такого обґрунтування;
- створення постійно діючого механізму проведення семінарів з питань використання інструментів торговельного захисту із залученням іноземних фахівців;
- забезпечення фінансування отримання інформації вітчизняних та світових інформаційно-аналітичних та дослідницьких центрів, яка надається на платній основі, для цілей захисту інтересів національних товаровиробників в рамках антидемпінгових, спеціальних захисних та компенсаційних розслідувань на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Загалом зазначимо, що правова база СОТ постійно модернізується, створюючи тим самим нові можливості для захисту країнами своїх виробників. Це ставить задачу постійного її моніторингу як з практичної сторони (вироблення відповідних рекомендацій державної політики) так і наукової сторони (аналіз впливу таких змін на розвиток ідей вільної торгівлі, тощо).

Список використаних джерел

1. Данилишин Б. Україна повинна навчитися відстоювати в СОТ свої національні інтереси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25043492.html>.
2. Ничай Н. СОТ по-українськи: чи скористається Україна можливостями захисту торговельних інтересів через механізми Світової організації торгівлі? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/sot-po-ukrayinski-chi-skoristayetsya-ukrayina-mozhlyvostyami-zahistu-torgovelnih-interesiv-cherez-mehaniz-i-svitovoyi-organizaciyi-torgivli-.html>.
3. Борисенко О. Застосування тарифних інструментів у державному регулюванні товарних ринків у контексті регламентації СОТ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2012-3/doc/4/03.pdf>.
4. Майкл Пунке. Україна діє, як справжній порушник спокою у СОТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/maykl-punke-ukrayina-diye-yak-spravzhniy-porushnik-spokeyu-u-sot-.html>
5. WTO General Council: Ukraine Renegotiation Request Under Fire [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ictsd.org/i/news/bridgesweekly/151492>.
6. Exclusive: Ukraine trade demand shocks global partners [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://in.reuters.com/article/2012/09/24/us-wto-threat-idINBRE88N09J20120924>.
7. Ukraine's Article XXVIII Notification: joint statement by Australia, Brazil, Canada, Chile, Colombia, Croatia, The European Union, Guatemala, Hong Kong China, Iceland, Japan, Korea, Liechtenstein, Malaysia, Mexico, New Zealand, Norway, Oman, Paraguay, Singapore, Switzerland, Turkey And The United States [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ustr.gov/sites/default/files/Ukraine%20Art%20XXVIII%20joint%20CTG%20statement%2026Nov12.pdf>.
8. Ukraine urged to withdraw request for renegotiation of tariff commitments [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/news_e/news12_e/good_26nov12_e.htm.
9. U.S. urges Ukraine not to renegotiate its WTO commitments [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reuters.com/article/2013/03/13/usa-ukraine-wto-idUSL6N0C59L020130313>.
10. Anti-dumping initiations: by reporting Member [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/tratop_e/adp_e/adp_e.htm.
11. 2013 Special 301 Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ustr.gov/sites/default/files/05012013%202013%20Special%20301%20Report.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2014